

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De grootste lekkerbek van de Indische letteren

Veer, C.B. van 't

Citation

Veer, C. B. van 't. (2024). De grootste lekkerbek van de Indische letteren. *Moesson: Onafhankelijk Indisch Tijdschrift*, 69(6), 36-38. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4171683>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4171683>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De grootste lekkerbek van de Indische letteren

In de reisromans van de schrijfster Dé-Lilah wordt er vaak en veel gegeten.

Coen van 't Veer ging op zoek naar de gemakkelijkste eetpassages in haar boek
over een tocht op Java in 1899.

Door Coen van 't Veer

Dé-Lilah in Kimono 1900

n de Nederlands-Indische literatuur wordt vaak en veel gegeten en gedronken. Augusta de Wit schreef vol ontzag over de rijsttafel als het 'grootste aller mysteries'. Louis Couperus verhiel het eten en genieten van de rijsttafel tot een ware kunst. Willem Walraven kreeg tranen in zijn ogen van heimwee als hij in Blimbing Hollandse kost at.

Een echte smulpaap was ook Dé-Lilah, het pseudoniem van Lucy van Renesse-Johnston (1862-1906). In 1899 publiceerde zij haar eerste reisverhaal:

Mevrouw Klausine Klobben op Java.

Deze Klausine hangt van eten aan elkaar. Dé-Lilans tweede reisverhaal, werd pas deze maand onder de titel *Een Indische vrouw in Maleisië* voor het eerst uitgegeven. Wie beide boeken leest, moet wel tot de conclusie komen dat Klausine Klobben de grootste lekkerbek uit de Nederlands-Indische letteren is.

Ze was op Java geboren uit een gemengd huwelijk en had daardoor zowel banden met de westerse koloniale als met de oosterse gekoloniseerde bevolking. Bovendien sprak ze vloeiend Maleis. Dit opende voor haar deuren die voor andere reizigers vaak gesloten bleven. Ze koos ervoor om haar ervaringen niet rechttoe rechtaan te beschrijven, zoals in toeristische reisverslagen gebruikelijk was, maar er een humoristisch verhaal van te maken.

In *Mevrouw Klausine Klobben op Java* gaat de in Deli woonachtige 'Sientje' Klobben voor herstel van haar gezondheid naar de blauwe bergen van Java. Na vijf maanden is ze weer terug. Ze heeft dan een reis van Batavia naar Soerabaja gemaakt, waarin ze de belangrijkste steden en bezienswaardigheden van Java heeft bezocht.

Onderweg hield ze een dagboek bij, maar pogingen om van het dagboek een verhaal te maken mislukken steeds.

Bijzonder was ook dat zij een Indo-Europese vrouw was, die het land goed kende.

Dé-Lilah voor het Deli Hotel in Medan

Ze schrijft: 'Ik heb het geprobeerd, maar het leek wel "groene erwtensoep"'. Als Sientje probeert over Batavia te schrijven, dan betrapt zij zich erop dat ze 'bezig was om een recept neer te schrijven, hoe men zwartuur van eend maakt.' Daarom schrijft de auteur Dé-Lilah (zogenaamd) haar verhaal op.

Klausines reisverslag is doordspekt met verhalen over voedsel, dat vaak weggespoeld wordt met thee, koffie of bier.

Ze is een alleseter, van erwtensoep tot rijsttafel, en een paar porties saté of wit panrenkoeken gaan er ook wel in. Het drinken van een kop thee gaat al gauw gepaard met het eten van een dozijn roomhorentjes.

Klausine eet graag en veel - op sukade na: de stukjes daarvan vist ze uit de pudding. Dat valt haar af te zien: ze is een corpulente, om niet te zeggen zwaarlivige, vrouw.

Op een bergtocht zakt zij zelfs een keer door een draagstoel.

Sientje Klobben is geobsedeerd door voedsel. Als zij vanaf de boot de bergen van Java ziet, lijken deze dan niet net op:

'twee puddingen op een grooten schotel, of liever gezegd als aspic á la majonaise, omringd door peterseliegroen en salade? Dat vind ik de mooiste vergelijking, die men maar kan bedenken, want wat is er fraaier in Gods heerlijke natuur dan aspic van kreeften bijvoorbbeeld, gegarneerd met groene salade.'

Als Klausine Klobben vanuit Medan in Batavia is aangekomen, gaat ze zich te buiten aan ramboetans en mangistans. Die zijn hier namelijk veel goedkoper dan in Deli. Dat maakt haar rakoes (gulzig):

'Als een uitgehongerde viel ik op de vruchten aan, en ik jok niet, als ik zeg, dat ik dien eersten dag in Batavia zeker 100 mangistans heb gegeten, plus tien bosjes ramboetan, ongerekend de Sawa manilla en de doekoe nièntèng, die toen pas begonnen rijp te worden, en nog erg duur waren.'

Haar gastvrouw verstopt vervolgens alle vruchten die nog in huis zijn en verbiedt verkopers ervan binnen te komen.

Klausine Klobben laat zich erop voorstaan een echte 'dame' te zijn. Als ze aanschuift bij diners - waarvan de gerechten steeds uitgebreid worden opgesomd - is ze tot in de puntjes gekleed. Ze betreurt het dan wel dat ze daar geen kip of eend mag kluiven.

Stiekem eet ze echter het liefste - echt op z'n Indisch - met haar 'adamsvorken', haar handen dus. Op een pásar of in een warung verorbert zij iussen de lokale bevolking graag rijst met sambal goreng en sajor, dendeng en frikadel, of petjel, roedjak en kwee-kwee met saus van arensuiker. Op de pasar eet zij graag een portie saté, met een kopje koffie toebroek of wat ijs na.

Belanda tussen de Indo's

Meer dan de weduwe van ...

Door Coos Versteeg

Wat wist ik nou van Nederlands-Indië, van 'inlanders', Indo's en tokots. Toch vroegen ze mij voorjaar 1983 op de krant om een serie over Indisch Den Haag te schrijven. Misschien omdat ik een Indische vriendin had. Wisten zij veel dat mijn lief een Chinese stiefvader had en dus meer in Chinese dan Indische sfeer was opgevoed.

Waar ik wel 't een en ander van wist, was Indische literatuur. Couperus, Du Perron, Daum en meer eigentijds Hella Haasse, Yvonne Keuls, F. Springer en Marion Bloem. Het was echter debuutroman *Scheren van Smaragd* van Jill Stolk (1949-2019) die mij in contact bracht met uitgeverij Moesson in Den Haag. En daarmee met directeur Lilian Ducelle.

Ik vroeg Lilian om mijn gids en vraagbaak te zijn bij het opzetten van een serie over Indische organisaties, de nieuwe generatie Indische schrijvers, Indische eten, Indische gebrui-ken, tempo doe-loe, etc. Ze ging er gretig op in. Maakte me wegwijs, gaf me namen en telefoonnummers. Uren en uren trok ze voor mij uit.

Toch verliep niet alles vlekkeloos. Dat jaar bestond de *Haagsche Courant* een eeuw en ter gelegenheid daarvan verscheen een jubileumbijlage. Op de valreep wist ik daar een verhaal over Indisch Den Haag in te fietsen; een onderwerp waar niemand eerder bij had stilgestaan. Toen die bijlage

verscheen, ontlofte Lilian. Had ze zoveel tijd in mij gestoken voor dit flutartik? Ik schreef haar dat dit los stond van de serie; iets dat niet mocht ontbreken in die jubileumbijlage. Daarop kwam er een prentbriefkaart met 'Excuses, Indische mensen hebben soms lange tenen.'

Weduwe

Ik begreep nu wel dat Lilian niet met zich liet sollen. Het was me inmiddels duidelijk geworden dat zij de weduwe was van 'Tjalie Robinson en ik wist nu ook goed wat zijn betekenis was geweest. Maar anders dan veel weduwes van belangrijke mannen die ik had ontmoet, bleek Lilian heel wat meer dan de weduwe van. Zij was strijdbaar in 'Tjalie's geest, maar ze had ook haar eigen positie verworven: als journalist, als zangeres, als mode-ontwerpster, als hoofdredacteur van tijdschrift Moesson en als uitgever.

Lilian was geen lieverdje. Ze kon haar pen in zijn dopen als iets haar niet aanstond. Ook ik kreeg er weer van langs toen ik een print van de eerste aflevering uit de serie liet zien. De vormgever had er een logo bij ontworpen met een wajangpop als eye-catcher. 'Wat heeft de wajang met Indisch Den Haag te maken? De wajang is iets van de kampong,' brieste ze. 'Ineens was ik weer een echte kaaskop. Maar ik herwon haar waardering toen ik onmiddellijk een kunstenaar aan het werk zette om een nieuw logo met een klepperboom te ontwerpen.

De serie *Indisch Den Haag* werd een succes en uiteindelijk zelfs gebundeld als boek. De band met Lilian bleef ook daarna in tact. We zagen elkaar met tussenposen. Ze nodigde me uit voor een etentje bij haar uitgave van het boek van Wim Willems en

Anemarië Cottaar over de verschillende repatriantengolven na de soevereiniteits-overdracht. Ze was aanwezig bij mijn huwelijk. En ik voetbalde met haar zoon Mark in een vriendengroepje.

Biografie

Daags voor de verschijning van Wim Willems biografie van Tjalie Robinson interviewde ik Lilian. Tot zowel mijn verbazing als die van de eveneens aanwezige Mark, gaf Lilian ineens enorm af op het boek van inmiddels professor Willems. Wat er allemaal niet aan deugd!

Niettemin nam ze diezelfde week pontificaal het eerste exemplaar in ontvangst. Ik bereidde bij die bijeenkomst Willems voorzichtig voor op het nog te verschijnen interview dat hem niet zou plezieren.

De hoogleraar betichtte mij er later van de weduwe te hebben verleid tot haar onge-zouten kritiek. Hoe slecht kende hij haar? Alsof Lilian zich liet manipuleren. Zij had haar zachte, wellevende kant, maar wist tegelijkertijd keihard van zich af te bijten als ze zich ergens aan stoorde. Dat ze daarbij mensen diep kon kwetsen nam ze op de koop toe.

Bij haar overlijden vroeg zoon Mark me om op de uitvaart te spreken. Dat was eervol, maar ook moeilijk. Hoe beschrijf je zo'n gecompliceerd iemand als Lilian Ducelle? Ik koos voor mijn eigen ervaring met haar: ze openbaarde voor mij de rijkdom van Indisch Den Haag. Ze liet mij - met gene-ghenheid, maar ook met harde hand - kennis maken met de veelkleurigheid van dit bijzondere deel van onze samenleving. Daarvoor ben ik haar nog altijd dankbaar.

COOS VERSTEEG (1953) werkte 32 jaar lang als journalist en kunstredacteur voor de *Haagsche Courant*. Hij publiceerde veelvuldig over Indisch Den Haag, over Indische literatuur en -beeldende kunst.

In *Klausine Klobben* op Java laat de hoofdpersoon bij wijze van uitzondering een keer een maaltijd aan zich voorbijgaan.

Als een Indisch gezin met zes kinderen twee gulden te weinig heeft om met de trein verder te reizen, omdat zij er niet op gerekend hadden dat op hun traject nog een toeslag betaald moesten worden, besluit ze deze familie dit bedrag te schenken. Zelf heeft ze dan nog maar veertig cent over en moet ze in de trein een rijsttafel aan haar voorbij laten gaan, kan ze in Bandoeng geen geurige Preangerrijst met lekkere sajoer en pikante sambalans eten en in Batavia geen overheerlijke vruchten kopen.

Toch heeft Klausine Klobben er geen enkele spijt van:

*Als ik naar den Poentjak ga!
Kom ik voorbij Telaga Wana!
Dàár-zet ik me hongerig neer,
Waarop ik mijn boterham smeer,
O! Wat smaakt dat alles goed,
Mieren ook in overvloed.*

Op weg naar Lembang heeft Klausine al een trommel vol brood en gebakjes leeggeweten. Maar als de loerah (het dorpshoofd) haar op de plaats van bestemming een groot bord rijst met gebakken en gepofte aardappelen, een heerlijk gebakken kip en een grote kop koffie voorzet, worden ook deze nog even naar binnen gewerkt.

De eetlust van Klausine Klobben is al verbazenwekkend, maar zij wordt daarin nog overtroffen door mevrouw Wisse, een Indische logementhoudster, bij wie ze bogaert als ze in Semarang is. Deze dikke, korte, goethartige vrouw beschikt over twee rijen spierwitte, sterke tanden die ze in alles zet wat maar eetbaar is. Ook als Klausine geen pap meer kan zeggen na een uitvoerige schranspartij op de pasar en zich moet 'beparken' tot een stukje blanc-manger met vruchtensaus, passeren een bord rijst, wat snert en pastei nog mevrouw Wisse's glimmende *gigi* (tanden).

Dé-Liah: Een Indische vrouw in Maleisië. Een onbekend reisverhaal van Dè-Liah uit '1897. Bezorgd en ingeleid door Rick Honings. Olf Praamstra & Coen van 't Veer. Walburg Pers. € 44,99.
ISBN 9789464564310. Hardcover met leeslint en vele afbeeldingen.

'Wat waren die verlokkende vruchten, vergeleken bij het dankbaar knikje van de vrouw, bij het verheugde gelaat van de man, toen hij met de toeslagbijljetten in zijn hand teruggekomen was. Wat was een rijsttafel, een voor een enkel uur hongerige maag, in vergelijking met dat geluk en die zaligheid dezer mensen? Immers niets. En dan hunne dankbaarheid, hunne van erkentelijkheid getuigende woorden! Hoevele malen moest ik niet hooren, hoe goed ik was, totdat ik zelf bijna begon te gelooven, dat het waar was. Waren al die woorden zoveel gerechten geweest, dan zeker zou ik mij eene indigestie hebben gegeten; en gelukkig dus voor mijne maag, dat het maar ijdele klanken waren.'

Op Java liet Klausine Klobben zich alles goed smaken. Haar reisverhaal staat vol met culinaire avonturen en tips voor haar lezerspubliek. Wie wil weten of men in het Maleisië van '1897 een beetje fatsoenlijk kon rijsttafelen of wat Klausine Klobben van 'riffsins' en 'curries' vond, kan terecht in het onlangs verschenen *Een Indische vrouw in Maleisië*, een smakelijke roman die meer dan honderd jaar in manuscript op de zolder van een Utrechtse uitgeverij heeft gelegen. Ook van dit humoristische verhaal, waarin de Indische lekkerbek Klausine Klobben van Penang naar Singapore reist, zullen de ware (literaire) smulpapen beslist weer gaan waterdanden.

Met dank aan Olf Praamstra en Rick Honings.

